

МИРОНЧУК Н.М.

**ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНІ
СИТУАЦІЇ САМООРГАНІЗАЦІЇ
В ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА
ВИЩОЇ ШКОЛИ**

Практикум

**ЖИТОМИР
2020**

УДК 378.147

М 64

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Житомирського державного університету імені Івана Франка
(протокол № 8 від 26 червня 2020 року)*

Рецензенти:

Косигіна О.В., кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки й андрагогіки КЗ “Житомирський ОППО” ЖОР.

Сахневич І.Д., кандидат педагогічних наук, доцент, методист Навчально-методичного кабінету професійно-технічної освіти у Житомирській області.

М 64 Мирончук Н. М. Професійно орієнтовані ситуації самоорганізації у діяльності викладача вищої школи: практикум. – Житомир; Житомирський державний університет ім. І.Франка, 2020. – 40 с.

У посібнику-практикумі розглянуто теоретичні та технологічні аспекти розв’язання професійно орієнтованих ситуацій самоорганізації у діяльності викладача вищої школи, представлено їх види; вміщено аналітично-рефлексивні та проєктивно-конструктивні професійно орієнтовані ситуації самоорганізації.

Практикум призначено для підготовки магістрантів, аспірантів, які здобувають кваліфікацію “Викладач закладу вищої освіти”. Адресовано викладачам, аспірантам, магістрантам закладів вищої освіти, науково-педагогічним працівникам – слухачам курсів підвищення кваліфікації.

УДК 378.147

©Н.М. Мирончук, 2020

Зміст

Передмова.....	4
Розділ 1. Теоретичні та технологічні основи розв’язання професійно орієнтованих ситуацій самоорганізації	6
1.1. Сутність та види професійно орієнтованих ситуацій самоорганізації.....	6
1.2. Алгоритм розв’язування професійно орієнтованих ситуацій самоорганізації.....	14
Розділ 2. Практикум. Професійно орієнтовані ситуації самоорганізації у діяльності викладача вищої школи.....	20
2.1. Аналітично-рефлексивні ситуації самоорганізації у професійній педагогічній діяльності.....	20
2.2. Проєктивно-конструктивні ситуації самоорганізації у професійній педагогічній діяльності.....	26
Використані та рекомендовані джерела	37

Передмова

В умовах динамічно змінюваного інформаційного середовища заклад вищої освіти та його фахівці в числі перших беруть участь у інноваційних перетвореннях, що потребує не лише ефективного виконання освітніх функцій, а й розроблення і впровадження нової теорії та прогресивних технологій. Відтак, ідеться про формування конкурентоспроможного, кваліфікованого фахівця, який здатний мислити інноваційно за здійснювати професійно компетентні дії в умовах модернізації освітніх змін у вищій школі, обирати виважені рішення, використовувати варіативні способи дій у ситуаціях невизначеності у професійній діяльності.

У межах контекстної підготовки процес навчання має відбуватися у формах навчальної, імітаційно-моделюючої та навчально-професійної діяльності. Такі форми навчання надають можливість відтворювати соціальний та професійний контексти майбутньої праці, й у процесі професійної підготовки формують у майбутніх фахівців уміння вирішувати проблеми, пов'язані з різними видами професійної діяльності: навчально-педагогічної, організаційно-методичної, виховної, діагностичної, консультативної, наукової, дослідницької тощо.

Ефективним методом формування практичних професійних умінь майбутніх фахівців у сфері викладання у вищій школі є професійно орієнтовані ситуації самоорганізації, у зміст яких закладено проблему, пов'язану з потенційною професійною діяльністю майбутнього викладача вищої школи.

У практичному посібнику надано теоретичні знання щодо сутності, змісту, видів професійно орієнтованих ситуацій самоорганізації, алгоритму їх розв'язання. Практична складова посібника вміщує аналітично-рефлексивні та проєктивно-конструктивні професійно орієнтовані ситуації самоорганізації. Зміст запропонованих ситуацій охоплює різнопланові функціонально-професійні завдання діяльності викладача вищої школи: методичні аспекти викладання та проведення навчальних занять; організація та

проведення модульного контролю, консультацій; планування та організація наукової роботи; профорієнтаційна діяльність; виховна робота; планування підвищення кваліфікації; підготовка аналітично та узагальнюючої документації, діяльність з професійного самовдосконалення та саморозвитку.

Вміщений у посібнику-практикумі контент зорієнтовано на підвищення у магістрантів професійно-педагогічної компетентності, розвиток аналітичного мислення, пізнавальної активності та формування практичного досвіду самоорганізації у різних ситуаціях майбутньої професійної діяльності.

Практикум призначено для підготовки магістрантів, аспірантів, які здобувають кваліфікацію “Викладач закладу вищої освіти”, та адресований викладачам, аспірантам, магістрантам закладів вищої освіти, науково-педагогічним працівникам – слухачам курсів підвищення кваліфікації.

Розділ 1. Теоретичні та технологічні основи розв'язання професійно орієнтованих ситуацій самоорганізації

1.1. Сутність та види професійно орієнтованих ситуацій самоорганізації

Ефективність професійної діяльності викладача вищої школи залежить від низки індивідуально-психологічних чинників, зокрема рівня розвитку пізнавальних можливостей (уваги, сприйняття, пам'яті, мислення та ін.) педагога, індивідуальних здібностей, його професійної спрямованості, ступеня мотивованості та характеру мотивації, сформованості вольової регуляції, саморефлексії тощо. Разом з тим, вказані характеристики особистості педагога набувають оптимального прояву за умови самоорганізації та раціональної організації ним різних видів професійної діяльності: інформаційно-пізнавальної, навчально-педагогічної, організаційно-методичної, науково-дослідницької, консультативно-організаційної, самоосвітньо-розвивальної тощо.

Самоорганізація викладача вищої школи передбачає діяльність із чіткого упорядкування життєдіяльності, що має вияв у доцільному прогнозуванні, проектуванні, самооцінці, самоконтролі, саморегуляції та саморефлексії своїх дій. Викладач, який має достатній рівень самоорганізації, здатен чітко, ефективно проектувати професійну діяльність, розподіляти ресурси і час, швидко приймати рішення, обирати раціональні способи дій та досягати продуктивності праці.

У контексті розгляду процесу організації навчальної праці самоорганізація є сутнісним принципом, за яким вибудовується діяльність суб'єктів навчання. Це є усвідомлений, організований процес планування, проектування, конструювання навчальних дій, способів діяльності з метою виконання навчального завдання для досягнення результату.

Самоорганізацію визначають як здатність суб'єкта освітньої діяльності організувати свої дії у такий спосіб, щоб оптимально реалізувати свій творчий потенціал у конкретній ситуації та досягти бажаного результату. Важливою ознакою самоорганізації особистості є її спроможність доволіно, без надмірних вольових зусиль самоналаштуватися на виконання діяльності та уміння підтримувати працездатність упродовж тривалого періоду. Цей процес базується на

активізації низки внутрішніх та зовнішніх ресурсів, зокрема психологічних, інформаційних, матеріальних, часових, фінансових.

Діяльність викладача закладу вищої освіти складається з безлічі професійних ситуацій, які можуть виникати спонтанно, непрогнозовано, або ж мають цілеспрямований характер. Ефективність поведінки викладача в ситуації, яка склалася, залежить від мети діяльності, його власної позиції, досвіду, знань та умінь щодо методів і прийомів вирішення ситуації, їх оптимального вибору, а також здатності застосовувати їх відповідно до поставленої мети.

Термін "ситуація" в тлумачному словнику С. Ожегова¹ визначається "як сукупність обставин, певний стан, обстановка, що виникає". Ситуація самоорганізації – це сукупність об'єктивних умов і обставин, які продукують суперечність. Розв'язання цієї суперечності стимулює процеси мислення, формує пізнавальну потребу, виробляє внутрішні умови для засвоєння нових знань та способів діяльності, які дають можливість вирішити таку суперечність. У таких ситуаціях студент позбавлений готового стандарту їх вирішення і самостійно шукає шляхи розв'язання.

Проблемність ситуації самоорганізації визначається надлишком або недостатністю якихось умов, наявністю двох або більше альтернатив вибору, дефіцитом часу для прийняття рішення, множинністю чи невизначеністю певних критеріїв, наявністю різних думок щодо ситуації під час спільного прийняття рішення та інше.

Професійно орієнтовані проблемні ситуації самоорганізації – узагальнені знакові моделі предметного та соціального змісту професійно-педагогічної діяльності, які відображають проблеми соціально-комунікативної взаємодії, обміну соціальним досвідом суб'єктів освітньо-професійного середовища, професійної активності у межах завдань та функцій професійної діяльності, розв'язання яких є засобом формування компетентності самоорганізації.

Визначальними характеристиками професійно орієнтованих контекстних ситуацій самоорганізації проблемного змісту є:

- соціокультурна та професійно-педагогічна зумовленість;
- спрямованість на формування компетентності самоорганізації у професійній діяльності;
- значущість (професійна, соціально-комунікативна, особистісна та ін.) отриманого результату;

¹ Ожегов С.И. *Словарь русского языка*. 19-е изд., испр. Москва: Рус. яз., 1987.

–нестандартність структури, пов'язана із суперечливістю/неповнотою/ або надлишком інформації як недостатньо обґрунтованої умови;

–варіативність форм представлення змісту (робота з текстом, заповнення таблиці, укладання списку тощо);

–варіативність способів розв'язання ситуації самоорганізації, що визначається особливостями розуміння ситуації, індивідуально-психологічними й типологічними характеристиками, педагогічним і життєвим досвідом включених у її вирішення суб'єктів.

Особливості професійно орієнтованих ситуацій самоорганізації обумовлені змістом діяльності викладача вищої школи, контекстом взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу, інноваційним середовищем закладу вищої освіти.

Освітнє середовище закладу вищої освіти – це реально існуюча модель професійного середовища, яка відображає низку контекстів професійної педагогічної діяльності та продукує достатню кількість міні-проективних моделей професійних видів діяльності викладача, зокрема: навчально-педагогічної, навчально-методичної, організаційно-виховної, науково-дослідницької та ін.; це невичерпний ресурс для створення та вирішення ситуацій професійної самоорганізації. Використання ресурсу професійно-контекстного середовища закладу вищої освіти для формування зрілої особистості майбутнього фахівця потребує високого професіоналізму науково-педагогічних працівників, належного рівня педагогічної майстерності, професійної прозорливості та спостережливості, здатності бачити у професійній дійсності проблемні ситуації, а також уміти їх створювати з педагогічною метою.

Ситуації самоорганізації у діяльності викладача вищої школи виникають у процесі виконання ним професійних функцій, отримання нового професійного завдання, під час зміни видів діяльності, у процесі порушення норм діяльності, внесення змін у обов'язки, під час появи неочікуваних обставин та інше. За таких умов особистість повинна мобілізувати свої внутрішні ресурси на позитивне сприйняття нових умов чи обставин, виконання/усунення нового чинника та адаптацію власної поведінки чи середовища, щоб отримати для себе максимальний комфорт та не завдати шкоди професійному здоров'ю.

Реалії професійної педагогічної діяльності потребують якісно іншого рівня підготовленості майбутніх викладачів вищої школи до професійної діяльності. Так науковці-дослідники О. Падалка,

А. Нісімчук вважають за необхідне оволодіння здобувачами вищої освіти магістерського рівня “основами самоорганізації праці й вироблення у них таких інтегративних характеристик професійної діяльності, як уміння аналізувати вихідні умови і визначати ієрархічну сукупність цілей, здатність проектувати та організовувати навчальний процес, уміння із багатьох способів обирати найбільш ефективні для конкретної ситуації, прагнення раціонально використовувати ресурси часу, застосовувати нормування об’ємів праці, обирати відповідний темп засвоєння навчальної інформації, оптимальну швидкість діяльності, за якої навчальна інформація буде засвоєна якісно”².

Дослідники створюють різні класифікації типів ситуацій залежно від покладеного в їх основу критерію. Так ситуації безпосередньо професійної діяльності педагога класифікуються за масштабом і джерелом впливу на хід діяльності (соціально-економічна, виробнича, освітня, психологічна), за вирішуваням суб’єктом педагогічної діяльності типом професійних завдань, які вимагають вибору дій та прийняття рішень (типові ситуації, ситуації невизначеності, ситуації виходу за свої межі), за типом організації спільних дій (ситуації співдії, кооперації, конкуренції); за типом сприйняття отриманого результату (ситуації успіху, неуспіху, нейтральні (в плані успішності))³.

Використовувані в освітньому середовищі навчального закладу педагогічні ситуації дослідники⁴ класифікують: за характером виникнення: заплановані (спеціально змодельовані), спонтанні (несподівані), навмисно-спровоковані; за характером взаємодії – узгоджені, спокійні, конфліктні; за тривалістю – епізодичні та довготривалі; за метою діяльності: оперативні, тактичні, стратегічні; за типом – стандартні та оригінальні тощо.

Професійна діяльність викладача вищої школи є різноплановою, здійснюється у багатьох контекстах, зокрема: 1) соціально-комунікативний контекст (передбачає взаємодію “викладач – студент”, “викладач-викладач”, “викладач-керівник”); 2) професійно-функціональний контекст (виконання функціональних обов’язків та

² Падалка О. С., Нісімчук А. С. *Дидактико-технологічна підготовка магістрів: прикладний аспект* : монографія. Луцьк : Вид-во “Волинська обл. друкарня”, 2004. Кн. 2, с. 98, 120; Падалка О. С., Нісімчук А. С. *Дидактико-технологічна підготовка магістрів: теоретичний аспект* : монографія. Луцьк : Вид-во “Волинська обл. друкарня”, 2004. Кн. 1, с. 56.

³ Почтарева Е.Ю. Контекстное обучение в системе повышения квалификации педагогов; праксеологические универсалии. *Научное обеспечение системы повышения квалификации кадров*, 2010, вып. 3 (5). С. 23.

⁴ Мильто Л.О. *Теорія і технологія розв’язання педагогічних задач*: навч. посіб. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013, с. 22; Слостенін В.А. Педагогическая деятельность и проблема формирования личности. *Психология труда и личность учителя* : сб. науч. трудов. Л. : Изд-во ЛГУ, 1977. С. 30-45; Черняков В.В. Класифікація професійних ситуацій учителя фізичної культури. *Педагогіка і психологія*, 2012, № 3. С. 107-110.

інших видів професійної діяльності); 3) соціально-психологічний контекст (діяльність з самоосвіти, самовдосконалення, самовиховання, професійного зростання); 4) просторово-часовий контекст (потребує оптимального позиціонування особистості викладача на робочому місці, у процесі розподілу та планування ресурсів часу і місця).

Відповідно, можемо класифікувати ситуації самоорганізації майбутнього викладача вищої школи у професійній діяльності за виділеними контекстами змісту професійної діяльності:

–*ситуації соціально-комунікативної самоорганізації*, які потребують високого рівня сформованості культури спілкування, уміння стримати афекти, обрати виховну стратегію взаємодії, стратегію реагування на певне явище, стиль комунікації тощо;

–*ситуації функціонально-професійної самоорганізації*, пов'язані з чіткою організацією власної особистості та мобілізацією волевих зусиль на виконання функціональних обов'язків у основних видів професійної діяльності (навчальної, методичної, організаційної, виховної, наукової);

–*ситуації когнітивно-інформаційної самоорганізації* – виникають за потреби організації власної пізнавальної діяльності у контексті виконання професійних завдань та власних запитів щодо особистого самовдосконалення й передбачають чітку мобілізацію зусиль, організованість, швидкість реагування на нові умови пізнання, опанування новими технологіями пошуку та ін.;

–*ситуації предметно-просторової самоорганізації* – потребують планування вільного та робочого часу, збалансування праці та дозвілля, раціонального розподілу видів діяльності та інше.

Попри названі, ситуації самоорганізації розподіляємо й за іншими критеріями: за метою діяльності; за напрямками професійної діяльності; за спрямованістю; за характером виникнення; за швидкістю реагування; за умовами діяльності.

Покладаючи в основу принцип формування у майбутніх викладачів вищої школи самоорганізаційних здатностей, в узагальненому вигляді класифікацію професійно орієнтованих ситуацій самоорганізації ми представили у табл.1.1.

Таблиця 1.1

Види професійно орієнтованих ситуацій самоорганізації викладача вищої школи у професійній діяльності

Критерій	Типи ситуацій самоорганізації
за контекстом змісту професійної діяльності	когнітивно-інформаційної самоорганізації; функціонально-професійної самоорганізації; предметно-просторової самоорганізації; соціально-комунікативної самоорганізації
за цілями діяльності	стратегічної самоорганізації; тактичної самоорганізації; оперативної самоорганізації
за спрямованістю (на об'єкт / суб'єкт)	особистісної самоорганізації, професійної самоорганізації
за характером виникнення	спонтанні, прогнозовані, навчально-спрямовані (навмисно спровоковані)
за ступенем мотивованості	ініціативно-активної самоорганізації, вимушено-рольової самоорганізації
за швидкістю реагування	оперативні, плановані
за прогнозованістю ситуації	прогнозовані (передбачувані), непрогнозовані (стихійні)
за умовами діяльності	імітаційної (ігрової) самоорганізації, соціальної (реальної) самоорганізації
за функціональною спрямованістю	аналітично-рефлексивні, проєктивно-конструктивні
за способом розв'язання	орієнтаційні, аналітичні, проєктувальні, організаторські

Вирішення таких типів ситуацій майбутніми викладачами у реальній практиці потребує відповідного рівня сформованості у них знань професійних та спеціальних: щодо сутності, механізмів, способів самоорганізації, відповідних тактик, стратегій дій за різних обставин тощо; професійних умінь і навичок, критичного мислення, здатності до об'єктивного оцінювання умов та обставин, а також прийняття рішення з урахуванням етичних норм та особистих і соціально значущих цінностей.

Цінність використання педагогічних ситуацій О. Барабаш вбачає в тому, що "вони найбільш цілісно й системно відтворюють реальність, професійне середовище, в якому фахівець має активно діяти", що найбільш повно зближує процес навчання та майбутню професійну діяльність, оскільки "вимагає виконання однакових професійних дій в

умовах, схожих за своєю природою”⁵. Підтримуємо думку науковця, що ситуаційні вправи за своїм змістом повинні бути професійно спрямованими, тобто відтворювати реальний контекст професії.

Переконані, що особливо цінними для формування у магістрантів умінь самоорганізації є такі ситуації, в яких майбутній фахівець стає виконавцем реальної професійної ролі майбутнього фаху (лектор, методист, вихователь, організатор, науковець, дослідник та ін.). Наряду з цим важливо добирати такі ситуації, розв’язуючи які, з однієї сторони, майбутній фахівець повинен проаналізувати, яку інформацію потрібно поновити, набути, засвоїти, а потім формує певний план дій у цьому напрямі, а з іншої – мають створити умови для реальної активності магістранта з відтворення алгоритму дій у процесі її вирішення (аналіз, рефлексія, цілевизначення, прогнозування, проектування, моделювання, конструювання тощо).

За функціональною спрямованістю професійно орієнтовані ситуації самоорганізації поділяємо на аналітичні (рефлексивні) та проєктивно-конструктивні. Аналітично-рефлексивні ситуації сприяють виробленню уміння аналізувати та оцінювати ситуацію, визначати проблему, обирати шляхи та способи її доцільного вирішення, проєктивно-конструктивні – сприяють виробленню вміння проєктувати, планувати, здійснювати пошук та конструювати варіанти дій, поведінки з метою розв’язання поставленого завдання.

Розроблення або добір професійно орієнтованих ситуацій самоорганізації має здійснюватися з урахуванням таких критеріїв: педагогічна користь; провокування конфліктів; необхідність приймати рішення; можливість узагальнення; лаконічність⁶; контекстно-професійна спрямованість; реальність ситуації; чіткий текст опису ситуації; значущість ситуації для майбутніх фахівців; доступність для розв’язання.

За змістом професійно орієнтовані ситуації самоорганізації повинні відтворювати логіку реалізації конкретних функцій професійної діяльності викладача й передбачати можливість застосування магістрантом алгоритму розгортання власних дій у процесі їх виконання. Унаслідок такої діяльності майбутній фахівець апробує способи раціональної дії й переносить набутий досвід у ситуації, в яких можливо діяти за подібною логікою. Йдеться не про

⁵ Барабаш, О. Д., 2014. Педагогічні ситуації як елемент технології розвивального навчання учителів у післядипломній освіті. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, II(14), Issue 27, с. 12.

⁶ Сидоренко О., та Чуб, В., 2001. *Ситуаційна методика навчання: теорія і практика*. Київ: Центр інновацій та розвитку, с. 123-129.

безпосереднє застосування засвоєних поведінкових дій (готових взірців) у подібних ситуаціях, а продуктивний аналіз, осмислення набутого досвіду і його творче використання задля досягнення позитивного результату.

З-поміж типових способів створення/добору проблемних професійно орієнтованих ситуацій визначаємо такі: стимулювання до аналізу й пояснення явищ, фактів професійної діяльності, суперечностей між ними; використання повсякденних ситуацій самоорганізації магістрантів у навчальній діяльності, саморозвитку, побуті, дозвіллі тощо); порівняння, узагальнення нових фактів, висування гіпотез, формулювання висновків, “відкриття” нових способів дій для досягнення результату в практичному завданні, їх перевірки; використання ефекту новизни, включення у нові види діяльності; створення ситуації вибору; постановка проблемних запитань; організація міжпредметних зв'язків та ін.

Процес створення проблемних ситуацій у процесі навчання має базуватися на *дотриманні* таких умов: 1) під час виконання теоретичного чи практичного завдання, наданого викладачем, студенти мають набути нових знань чи способів дій за темою; 2) проблемне завдання має відповідати інтелектуальним можливостям студентів: бути достатньо складним, але водночас можливим для розв'язання завдяки сформованим у студентів навичкам мислення, володінню ними узагальненим способом дій та достатнім рівнем знань; 3) навчальні завдання, питання, практичні завдання, надані викладачем, мають створювати перед студентами проблемні ситуації; 4) проблемна ситуація може створюватися з одного й того ж питання різними типами завдань; 5) якщо студенти не спроможні вийти із проблемної ситуації, викладач повинен сформулювати проблему, що виникла, вказати на причини її виникнення і пояснити навчальний матеріал, необхідний для розв'язання запропонованого завдання⁷.

Застосування проблемних професійних ситуацій самоорганізації у процесі контекстної підготовки майбутніх викладачів спрямоване на реалізацію таких цілей: активізація інформаційно-пошукової, навчально-пізнавальної діяльності магістрантів; посилення внутрішньої мотивації та інтересу до майбутньої професійної діяльності; формування аналітичних, рефлексивних, прогностичних, проєктивних, конструювальних, організаційних, комунікативних

⁷ Курлянд З.Н., Хмельок Р.І., Семенова А.В. та ін. *Педагогіка вищої школи*: навч. посіб. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2007. 495 с., с. 120-121.

умінь; розвиток навичок моделювання варіантів рішень професійно-педагогічних завдань; формування здібностей конструктивно вирішувати проблеми та долати перешкоди у майбутній професійній діяльності; вироблення “здатності до варіативності поведінки і множинності поведінкових стратегій та прояву професійно важливих якостей (самостійність, мобільність, оперативність, відповідальність, креативність тощо)”⁸.

1.2. Алгоритм розв’язування професійно орієнтованих ситуацій самоорганізації

Незліченна кількість професійно-життєвих ситуацій, учасником яких є викладач, потребують від нього здатності їх оперативного та кваліфікованого вирішення. Однак, як зазначає О. Дубасенюк, “без теоретичного осмислення кожного випадку і наукового обґрунтування спрямовуючих дій оптимізація навчально-виховного процесу є неможливою”. З огляду на практичну потребу застосування у навчальному процесі ситуацій професійної діяльності, науковець пропонує власну типологію професійно орієнтованих задач типологію професійно-орієнтованих педагогічних задач та загальну технологію розв’язання стратегічної педагогічної задачі, яка вміщує такі етапи: підготовчий; діагностичний (аналітичний); проєктувальний; реалізації евристичної програми, визначення засобів, форм і методів розв’язання педагогічної задачі; узагальнення та оцінки наслідків розв’язання педагогічної задачі⁹. Науковець відзначає циклічність етапів алгоритму розв’язування задачі, в якому “кожен останній етап є початковою кожен підсумковий етап одночасно є початковою стадією виявлення нових проблем і на їх основі нових педагогічних задач”, та застосовуваність такого алгоритму як щодо стратегічних, так і тактичних, оперативних і непередбачуваних педагогічних ситуацій, які, однак, мають деякі специфічні характеристики.

Осмислюючи педагогічну ситуацію, викладач формулює педагогічну задачу, пошук шляхів вирішення якої є творчим

⁸ Мирончук Н.М. Контекстна підготовка майбутніх викладачів вищої школи до самоорганізації у професійній діяльності на засадах проблемно-ситуаційного підходу. *Професійна освіта: проблеми і перспективи*, 2016, вип. 11, с. 15-20.

⁹ Дубасенюк, О. А., 2010. Реалізація задачного підходу в професійній підготовці майбутнього вчителя. В: *Нові технології навчання: матеріали міжн. конф. "Духовно-моральне виховання і професіоналізація: виклики XXI ст.* Київ - Вінниця, № 66. Ч. 1, с. 159-164.

мисленнєвим/ мовленнєво-мисленнєвим процесом та спільною діяльністю педагога і суб'єкта (об'єкта) взаємодії.

Відповідно до цілей діяльності викладача в певних умовах професійної діяльності (стратегічні цілі визначають за часом перспективну (віддалену) орієнтацію у професійному розвитку, тактичні – забезпечують реалізацію завдань професійної діяльності для досягнення стратегічних цілей, оперативні – спрямовані на вирішення тактичних завдань професійної діяльності) професійно орієнтовані ситуації самоорганізації викладача вищої школи можна розподілити на три види: стратегічні, тактичні та оперативні.

Ситуації стратегічної самоорганізації – це завдання перспективної дії: досягнення професійного ідеалу, реалізація виховного завдання, формування життєвої позиції та ін.

Ситуації тактичної самоорганізації виявляються у здатності до прогнозування та планування професійної діяльності, діяльності суб'єктів освітнього процесу, керування навчально-виховною діяльністю студентів та ін. Педагогічні задачі тактичного характеру можуть забезпечувати етапи виконання стратегічної задачі (наприклад, розроблення етапів, способів, прийомів формування відповідального ставлення студентів до навчання).

Ситуації оперативної самоорганізації передбачають ситуативне реагування викладача на прояви характер ситуативного реагування, наприклад, на прояви невихованості, нетактовної поведінки. Вони виникають неочікувано й вимагають негайної педагогічно доцільної дії.

Узагальнення наукових праць щодо технології розв'язання педагогічних ситуацій засвідчує їх багатоманіття та різноманіття їх варіантів.

Ю. Кулюткін визначає такі етапи процесу розв'язання педагогічних задач:

- 1) *аналітичний* – передбачає аналіз та оцінку педагогічної ситуації, та формулювання задачі, яку потрібно розв'язати;
- 2) *проективний* – планування способів розв'язання сформованої задачі, розроблення конкретного проекту такого рішення;
- 3) *виконавчий* – передбачає практичну реалізацію розробленого проекту дій¹⁰.

¹⁰ Кулюткін Ю. Н. *Психологические особенности деятельности учителя: мышление учителя*. Москва : Педагогика, 1990, с. 7-26.

Л. Мільто зазначає виокремлює такі етапи розв'язання педагогічної задачі:

- 1) аналіз педагогічної ситуації (діагностика), проєктування результату (прогнозування) і планування педагогічного впливу;
- 2) моделювання, конструювання і здійснення навчально-виховного процесу;
- 3) регулювання і коригування педагогічного впливу;
- 4) підсумок, оцінювання одержаних результатів і становлення нових педагогічних завдань¹¹.

О. Новиков пропонує алгоритм розв'язування задач у проблемному навчанні:

- 1) виявлення суперечностей, невідповідних моментів у навчальному матеріалі, прагнення до їх усунення (проблемна ситуація);
- 2) аналіз умови педагогічної задачі, встановлення взаємозалежностей між даними, умовою і питанням; розподіл головної проблеми на часткові проблеми і розроблення плану, програми розв'язання;
- 3) актуалізація знань і способів дій та співвіднесення їх з умовою розв'язуваної задачі; висування гіпотези (гіпотез);
- 4) вибір і застосування комплексу дій з пошуку розв'язання;
- 5) перевірка розв'язання;
- 6) уточнення одержаних результатів¹².

Пропонований О. Вербицьким алгоритм розв'язування проблемної ситуації має більш виразну структуру і відтворює чіткий зв'язок між ситуацією, проблемою та задачею: аналіз проблемної ситуації → постановка проблеми → пошук інформації, якої бракує, та висування гіпотез → перевірка гіпотез та отримання нового знання → переведення проблеми в задачу (задачі) → пошук способу вирішення → вирішення → перевірка рішення → доведення правильності вирішення задачі¹³.

Інші науковці (І. Зязюн¹⁴; Л. Мільто¹⁵; І. Осадченко, Є. Коновалова, С. Сиротюк¹⁶; Л. Спірін, М.Фрумкін¹⁷) подають алгоритм розв'язування

¹¹ Мільто Л.О. *Теорія і технологія розв'язання педагогічних задач*: навч. посіб. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013, с. 34.

¹² Новиков, А. М., 2010. *Основания педагогики*: пособ. Москва : Изд-во "Эгвес", с. 139.

¹³ Вербицкий, А. А., 2004. *Компетентностный подход и теория контекстного обучения* : материалы методол. семинара. Москва : Исслед. центр проблем качества подготовки специалистов, с. 39.

¹⁴ Зязюн, І.А., 2005. *Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки, перспективи*: монографія. Київ; Глухів: РВВ ГДПУ, с. 30-32.

педагогічної ситуації більш узагальнено, пропонуючи таку схему: первинний аналіз ситуації; формування ситуаційного завдання (виокремлення задачі із ситуації); розроблення проекту рішення; реалізація запланованого рішення (розв'язання ситуаційного завдання); аналіз результату.

Узагальнення наукових підходів щодо аналізу та розв'язання ситуативних завдань дає підстави узагальнено представити такий алгоритм вирішення професійно орієнтованої ситуації самоорганізації:

- аналіз описаних у ситуації умов;
- формулювання проблеми (визначення та усвідомлення суперечностей);
- формування ситуаційного завдання (виокремлення задачі із ситуації);
- пошук і формулювання альтернативних рішень та їх аналіз;
- вибір оптимального рішення та його реалізація (розв'язання ситуаційного завдання);
- презентування способу/варіанту вирішення.

Схематично можемо представити на рисунку 1.1 джерела пошуку та алгоритм розв'язання професійно орієнтованих ситуацій самоорганізації у процесі контекстної підготовки майбутніх викладачів вищої школи до самоорганізації у професійній діяльності.

Аналізуючи використання технології ситуаційного навчання, науковці І. Осадченко, Є. Коновалова та С. Сыротюк підкреслюють важливість дотримання педагогічної етики при формулюванні розв'язку ситуаційної задачі. Правильність розв'язання педагогічної ситуації вони розглядають як уміння оперативно визначити ситуаційну проблему, сформулювати і вирішити ситуаційну задачу, дотримуючись етичних принципів: зберігаючи фізичне та психічне здоров'я обох суб'єктів взаємодії; раціонально розподіляючи та витрачаючи навчальний час; не використовуючи непедагогічних прийомів і методів впливу на учасників ситуації (зниження оцінки в навчанні через погану поведінку, невиправдані скарги адміністрації тощо)¹⁸.

¹⁵ Мільто, Л. О., 2013. *Теорія і технологія розв'язання педагогічних задач*: навч. посіб. Кіровоград : Імекс-ЛТД, с.34.

¹⁶ Осадченко, И. И., Коновалова, Е. Ю., и Сыротюк, С.Д., 2013. Классификация ситуационных заданий в контексте изучения курса “Основы педагогического мастерства”. *Вектор науки ТГУ*, № 3, с. 447.

¹⁷ Спирин, Л.Ф., Степинский, А.М., и Фрумкин, М.Л., 1974. *Анализ учебно-воспитательных ситуаций и решение педагогических задач* : учебн. пособ. Ярославль: Изд-во ЯГПИ им. К.Д.Ушинского.

¹⁸Осадченко И.И., Коновалова Е.Ю., Сыротюк С.Д. Классификация ситуационных заданий в контексте изучения курса “Основы педагогического мастерства”. *Вектор науки ТГУ*, 2013, № 3. С. 446-450, с. 447.

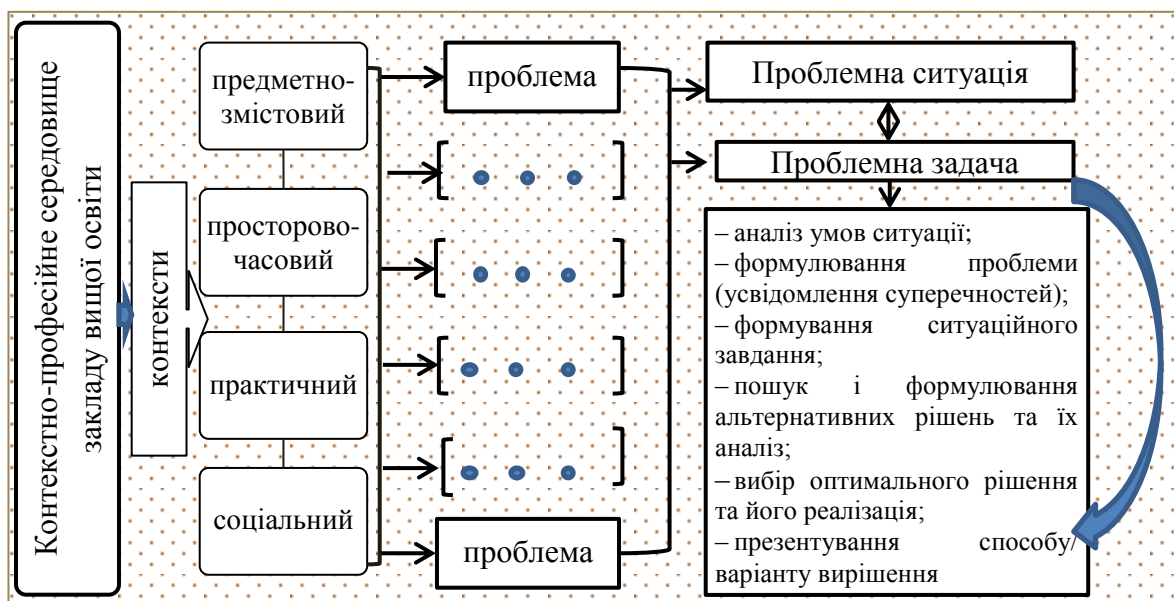

Рис. 1.1. Джерела пошуку та алгоритм вирішення професійно орієнтованих ситуацій самоорганізації у контекстній підготовці студентів магістратури

Використання професійно орієнтованих ситуацій самоорганізації у навчально-виховному процесі виконує дидактичні завдання: активізації навчально-пізнавальної діяльності магістрантів; посилення внутрішньої мотивованості та зацікавленості контекстно-професійним контентом; забезпечення системного взаємозв'язку теоретичних знань та практичного досвіду; оволодіння навичками аналізу ситуацій, виділення суперечностей і проблеми, пошуку оптимального рішення; розвитку навичок прогнозування, моделювання, проектування, конструювання; формування навичок критичного аналізу, самоаналізу, самооцінки, самоконтролю, саморегуляції та ін.

Таким чином, моделювання професійно орієнтованих ситуацій самоорганізації у процесі професійної підготовки у закладі вищої освіти, їх аналіз та проектування варіантів рішень, включення магістрантів у такі ситуації створює можливість для засвоєння нових і синтезування набутих у процесі вивчення навчальних дисциплін знань, формування рефлексивних, прогностичних, проєктувальних, конструювальних, організаторських умінь та навичок, а також продукування нестандартності мислення у процесі пошуку варіантів вирішення.

Систематичний аналіз і вирішення ситуацій самоорганізації в умовах професійної підготовки магістрантів до професійної діяльності

в закладі вищої освіти формує у них здатність глибше розуміти педагогічну проблему; сприяє розвитку професійного мислення, творчої активності; виробляє спроможність прогнозувати та попереджати виникнення неоднозначних ситуацій або оперативно мобілізувати і скерувати власні зусилля на пошук оптимальних рішень з метою досягнення ефективності педагогічної праці; надає орієнтовні зразки і моделі поведінки задля розв'язання типових ситуацій. Разом з тим, ми не можемо надати готові зразки (шаблони) дій для вирішення професійних завдань. Діяльність з розв'язання професійно орієнтованих ситуацій самоорганізації має спрямовуватися на формування у майбутніх фахівців мисленнєвого апарату, що уможлиблює їх здатність до вироблення власного рішення, формування індивідуальної стратегії дій у ситуаціях самоорганізації, розвиток у них готовності й здатності знаходити оптимальні шляхи для розв'язання професійного завдання в динамічних умовах професійної педагогічної діяльності у вищій школі.

Розділ 2. Практикум. Професійно орієнтовані ситуації самоорганізації у діяльності викладача вищої школи

2.1. Аналітично-рефлексивні ситуації самоорганізації у професійній педагогічній діяльності

Ситуація 1

Викладач поєднує роботу в двох навчальних закладах, тому не завжди вчасно з'являється на парах (іноді спізнюється навіть на півгодини). Відтак, він телефонує студентам і дає завдання починати роботу самостійно. Під час практичних та семінарських занять студенти працюють за визначеною темою заняття, однак під час лекції самостійно розпочати роботу вони не можуть, тому чекають приходу лектора.

Які навички самоорганізації не сформовані у викладача?

Які наслідки для студентів може мати такий підхід викладача до професійних обов'язків?

Запропонуйте раціональні методи організації роботи студентів на випадок спізнення викладача.

Ситуація 2

Викладач прийшов у аудиторію під час перерви, однак не зміг своєчасно розпочати лекцію і близько 10 хвилин лекції витратив, налаштовуючи мультимедійні засоби (проектор та комп'ютер). Упродовж цього часу студенти створювали в аудиторії деякий шум, спілкуючись між собою. Тому після налаштування технічних засобів викладач ще близько 5 хвилин організовував аудиторію.

З'ясуйте проблеми у такій ситуації. Які організаційні вимоги до проведення заняття було порушено викладачем?

Зазначте, які навички самоорганізації не достатньо сформовані у викладача?

Вкажіть доцільний спосіб організації початку лекції із застосуванням мультимедіа.

Ситуація 3

Викладач читає педагогічну дисципліну в чотирьох групах другого курсу. В одній із груп на останню пару в межах вивчення навчальної дисципліни було заплановано проведення контрольної роботи. Однак

розподіл вичитаних пар у різних групах був нерівномірним, і викладач, замість того, щоб принести контрольні завдання, приніс матеріали з теми, яку студенти вже розглянули. Студенти готувалися до контрольної роботи і додаткових посібників (конспектів, зошитів і т.п.) на заняття не брали.

Визначте проблеми ситуації та знайдіть спосіб проведення заняття.

Які основи самоорганізації при підготовці до навчальних занять викладачем не враховані?

Сформууйте поради викладачу щодо самоорганізації у професійній діяльності.

Ситуація 4

Викладач затримує студентів на перервах після закінчення навчального заняття. Студенти обурені, бо позбавлені часу для відпочинку, оскільки між парами 10-хвилинні перерви. Крім того, вони не завжди встигають вчасно прийти на наступну пару.

Яких навичок самоорганізації бракує викладачу?

Яким чином потрібно організовувати роботу на лекції?

Сформууйте поради викладачеві щодо підготовки до лекції та розподілу часу.

Ситуація 5

Викладач не проводив жодних видів письмового контролю під час практичних занять. Як наслідок, результати модульної контрольної роботи були значно нижчими за оцінки, отримані студентами під час занять.

Проаналізуйте помилки викладача.

Назвіть вимоги щодо контролю навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Які є способи стимулювання навчально-пізнавальної діяльності студентів?

Ситуація 6

Викладачі-куратори отримали завдання упродовж перших двох тижнів навчального року познайомити студентів-першокурсників з правилами навчального закладу та роботою навчальних приміщень: лабораторій, бібліотеки, комп'ютерних класів тощо. Укінці місяця з'ясувалося, що окремі групи не отримали навчальних посібників у бібліотеці та спізнюються на пари, які відбуваються в інших навчальних корпусах. Частина студентів спізнюється на пари через те,

що не орієнтується в місцезрешташуванні аудиторій. Куратори таких груп пояснювали, що не змогли організувати роботу зі студентами, тому що у визначений період готувалися до лекцій та здійснювати їх "начитку" студентам.

Які обов'язки має куратор?

Як повинна організовуватися робота зі студентами-першокурсниками на початку навчального року?

Як викладач-куратор повинен був поєднати функції лектора та вихователя?

Яких навичок самоорганізації бракує кураторові?

Ситуація 7

Молодого викладача, який працює у закладі вищої освіти два роки, призначають куратором групи.

Що повинен знати викладач про роботу куратора?

Які вміння та навички мають бути сформовані у куратора для формування колективу студентів?

Ситуація 8

Молодий викладач щойно розпочав професійну кар'єру. На початку навчального року завідувач кафедри доручив молодому колезі завдання підготувати методичні матеріали з навчальної дисципліни, яку він викладатиме.

Які методичні матеріали вміщує навчально-методичний комплекс із дисципліни?

Оберіть навчальну дисципліну та спроєктуйте зміст (план/структуру) методичних матеріалів до неї.

Ситуація 9

У поведінці молодого викладачки з'явилися виразні ознаки втоми: сонливість, роздратованість, певна загальмованість дій, деяка неухважність. Молодий педагог пояснила, що багато працює, готуючись до занять та виконуючи різноманітні доручення по кафедрі, й часто недосипає.

Яких навичок самоорганізації діяльності бракує молодому педагогові?

Назвіть прийоми самоорганізації діяльності, які слід застосовувати викладачеві.

Ситуація 10

Викладач університету – хороший науковець і дослідник у галузі біології. Йому запропонували представити свою наукову роботу на міжнародній конференції, яка може відкрити простір для дослідження за кордоном. Рішення про участь у конференції потрібно прийняти упродовж доби.

Змоделуйте план дій викладача щодо підготовки до участі у конференції та спроектуйте план його виступу (використовуючи тематику власного наукового дослідження).

Вкажіть вид самоорганізації викладача у цій ситуації.

Ситуація 11

Робочий день викладача щопонеділка розпочинається о 8 год. Під час першої пари та ще й після вихідного дня студенти пасивні та мають сонливий стан. Увага декотрих студентів важко втримується, й про якісне засвоєння інформації даремно говорити. Викладач міркує про зміну способів діяльності чи застосування нових прийомів роботи.

Які способи стимулювання студентів до роботи можна застосувати?

Запропонуйте методи (прийоми) роботи викладача у такій ситуації.

Якими навичками самоорганізації діяльності повинен володіти викладач?

Ситуація 12

Проведене творчою групою Народної української академії соціологічне дослідження в межах проєкту “Студент XXI століття (соціальний портрет на фоні суспільних трансформацій: українська інтерпретація)” засвідчило підвищення у студентській молоді характеристик *раціональності, ініціативності, самоорганізованості* на противагу *набуттю знань* (розподіл основних характеристик більшості студентства виявився таким: освіченість – 31,25 %, упевненість у собі – 37,9 %, творчий підхід, креативність – 27,9 %, професіоналізм – 14,1 %, ініціативність – 15,1 %, самодисципліна та самоорганізованість – 18,6% тощо).

Чим пояснити такий розподіл пріоритетів у сучасних студентів?

Які характеристики, на Ваш погляд, мають бути сформовані у сучасних студентів?

Змоделуйте орієнтири процесу підготовки фахівців (змісту підготовки / діяльності ЗВО / діяльності викладача вищої школи, ін.), зважаючи на такі потреби студентства.

Ситуація 13

Молода викладачка проводить семінарське заняття. Вона добре володіє матеріалом дисципліни, почуває себе досить впевнено. Але раптом студент ставить запитання, відповіді на яке вона не знає.

Визначте вид самоорганізації викладача у цій ситуації.

Спрогнозуйте можливі способи поведінки викладача, який не знає відповіді на запитання студента.

Надайте оптимальний, на Вашу думку, варіант поведінки викладача.

Ситуація 14

Ви стали свідком такої розмови двох студенток:

- Он іде викладачка. Я її не люблю, вона поставила мені трійку на іспиті.

- Ти не права. Викладачів треба любити, бо коли ти працюватимеш у школі – ти теж ставитимеш трійки.

Як би Ви прореагували на діалог студенток?

Чи потрібно Вам втрутитися у розмову?

Який вид самоорганізації тут застосовується?

Ситуація 15

Під час читання лекції один із студентів вчергове поставив лекторові запитання, яке не стосується проблем лекції, у такий спосіб забираючи час і відвертаючи увагу викладача і студентів від засвоєння теми.

Як педагог повинен прореагувати на таку ситуацію?

Який вид самоорганізації тут застосовується?

Ситуація 16

До викладача на семінарське заняття приходить група студентів, які вже втретє погано підготовлені. Лише 5–10% студентів ознайомлені з теоретичним матеріалом, беруть активну участь в обговоренні та виконують практичні завдання. До того ж це лише визначена група студентів. Інші або не відвідують заняття загалом, або знаходять виправдання своїй непідготовленості до заняття. Навчальний процес гальмується, рівень успішності низький.

Визначте вид самоорганізації викладача.

Проаналізуйте ситуацію. З'ясуйте шляхи виходу з неї.

Спроектуйте найбільш прийнятний, на Ваш погляд, варіант вирішення проблеми.

Ситуація 17

Ваш колега займає Вас розмовою, а Ви запланували перевірити зошити студентів із виконаною самостійною роботою.

Який вид самоорганізації має застосувати викладач?

Як Він повинен організувати роботу? Що повинен сказати колезі?

Ситуація 18

Під час лекції у одного зі студентів вже втретє дзвонить мобільний телефон, причому він не відключає звук, не виходить, а нахиляючись під столом, відповідає на дзвінок.

Який вид самоорганізації діяльності має бути застосовано викладачем?

Запропонуйте викладачеві можливі варіанти виходу з такої ситуації.

Ситуація 19

Витративши близько тридцяти хвилин лекції викладач помітив, що значна частина студентів втратила уважність: в аудиторії з'явився шум, почалися розмови, дехто із студентів припинив робити записи.

Надайте аналіз ситуації. Згадайте, які етапи розвитку має лекція, поясніть імовірні причини неувважності слухачів.

Які способи активізації уваги студентів під час лекції можливо застосувати?

Визначте вид самоорганізації викладача у такій ситуації.

Ситуація 20

На початку пари викладач заходить в аудиторію, однак деякі студенти не зважають на появу педагога і продовжують спілкуватися між собою. Більше того, лише окремі студенти піднялися зі своїх місць, щоб привітатися.

Проаналізуйте ситуацію. Чи повинен викладач зацентувати увагу на тому, що деякі студенти не піднялися зі своїх місць.

Знайдіть ефективний спосіб розпочати заняття, щоб змусити усіх студентів включитися в роботу.

Визначте вид самоорганізації викладача у цій ситуації.

Ситуація 21

Під час перерви між парами Ви заповнюєте журнал академічної групи II курсу, з якою Ви проводите наступну пару. В цей час в аудиторію зайшов студент четвертого курсу до знайомої студентки. У розмові з нею він грубо висловився про особистість іншого викладача. Вас студент не помітив.

*Яким чином Ви відреагуєте на цю ситуацію?
Вкажіть, який вид самоорганізації викладача тут застосовується?*

Ситуація 22

Викладач затримав студентів на перерві після закінчення навчального заняття. Один із студентів висловив обурення щодо порушення їхнього права на відпочинок, його підтримала невелика група студентів.

Проаналізуйте ситуацію і визначте, якими мають бути дії викладача.

Які положення/принципи щодо організації навчального процесу повинен знати викладач вищої школи?

Визначте вид самоорганізації викладача у цій ситуації.

2.2. Проєктивно-конструктивні ситуації самоорганізації у професійній педагогічній діяльності

Ситуація 1

Викладач отримав завдання виступити на теоретико-методичному семінарі з доповіддю “Зміст та принципи формування загальних компетентностей у майбутнього фахівця”. Засідання семінару має відбутися через три тижні.

Вкажіть, які загальні компетентності (у тому числі й гнучкі навички (soft skills)) мають бути сформовані у майбутнього фахівця.

Складіть план (тези) виступу.

Визначте роль теоретико-методичного семінару в професійному розвитку викладача.

Ситуація 2

Кафедра прийняла рішення про проведення міжвузівської науково-практичної конференції “Інноваційні технології навчання та виховання студентів”. До участі в конференції мали долучити усі вищі навчальні заклади міста. Двом викладачам кафедри, одним із яких є Ви, доручили розробити план підготовки та проведення науково-практичної конференції. Було вирішено продумати це завдання поодиночі, а потім обговорити.

Виконайте завдання. Які організаційні та науково-методичні основи підготовки і проведення науково-практичної конференції?

Визначте вид самоорганізації викладача.

Проаналізуйте, якими вміннями та навичками самоорганізації повинен володіти педагог, щоб організувати й провести такий вид наукової роботи?

Ситуація 3

Адміністрація фармацевтичного коледжу запросила до участі у семінарі викладачів кафедри педагогіки одного з університетів міста. Тема семінару – “Інноваційні підходи до проведення лекції”. Завідувач кафедри дав завдання трьом викладачам підготуватися до участі у семінарі.

Продумайте питання, які слід винести на обговорення у коледжі.

Розподіліть функціональні ролі та питання, з якими виступить кожен викладач.

Визначте вид самоорганізації викладача.

Ситуація 4

Викладач має подати звіт щодо проробленої наукової роботи упродовж навчального року.

Назвіть вимоги до виконання викладачем наукової роботи. Які види наукової роботи здійснює викладач закладу вищої освіти?

Напишіть алгоритм роботи з підготовки наукового звіту.

Вкажіть вид самоорганізації викладача.

Ситуація 5

За темою “Перспективні напрями діяльності кафедри в умовах інтеграції освітнього простору” організовано обмін досвідом з кафедрою іншого навчального закладу через скайп.

Спроектуйте план онлайн-спілкування та визначте питання для обговорення.

Про який вид самоорганізації викладача йдеться?

Які вміння та навички самоорганізації мають бути сформовані у викладача?

Ситуація 6

Вас призначено науковим керівником студента, який виконує дипломну роботу. Наукове керівництво діяльністю студента передбачає консультативно-методичний супровід зі сторони викладача.

Складіть план роботи зі студентом-дипломником, щоб якісно і вчасно виконати науково-дослідницьку роботу.

Спроектуйте вимоги до виконання дипломної роботи.

Вкажіть вид самоорганізації викладача.

Ситуація 7

Вам як викладачу доручено упродовж двох тижнів укласти для студентів магістратури перелік наукової дослідницької тематики проблем, пов'язаних із вищою школою/освітою.

Які критерії відбору Ви візьмете за основу?

Які, на Ваш погляд, проблеми, пов'язані з вищою школою/освітою, є актуальними для дослідження? Укладіть перелік тем наукових робіт.

Вкажіть вид самоорганізації викладача.

Ситуація 8

До вас, як викладача, за консультацією звернувся студент, який вирішив написати свою першу наукову статтю.

Назвіть вимоги щодо написання наукової статті.

Які практичні поради та допомогу Ви надасте студентові?

Назвіть вид самоорганізації діяльності викладача.

Ситуація 9

Як відомо, графіки проведення наукових конференцій складаються заздалегідь. Повідомлення про терміни прийому статей розсилаються в навчальні заклади завчасно. Під час засідання кафедри завідувач нагадав, що є можливість безкоштовно опублікувати статтю в збірнику наукових праць. Вас про таку конференцію вже повідомляли, але Ви про неї забули. Ви маєте бажання взяти участь у конференції, але тепер у Вас є лише тиждень для написання статті.

Яку тему Ви оберете для написання статті? Яким критерієм керуватиметеся при виборі теми публікації?

Як Ви сплануєте свою роботу?

Вкажіть вид самоорганізації викладача у діяльності.

Ситуація 10

Перед початком семінарського заняття група студентів звертається до викладача з проханням пояснити, чому зміст навчальної програми з їхньої дисципліни відрізняється від змісту такої ж дисципліни в іншому навчальному закладі. Як підтвердження цього, студенти демонструють програму такої ж навчальної дисципліни, розміщеної на сайті одного з університетів України, яка істотно відрізняється за змістом і обсягом.

Визначте вид самоорганізації викладача у цій ситуації.

Поясніть, чим зумовлені відмінності програм навчальних дисциплін у різних навчальних закладах? Як це пов'язано з освітньо-професійними програмами підготовки фахівців?

Назвіть основні елементи, які мають бути відображені у програмі навчальної дисципліни.

Ситуація 11

Молодий викладач у складі делегації викладачів кафедри прибув на семінар в один із коледжів міста. Тема семінару – “Моніторинг у педагогічній діяльності”. Двоє досвідчених викладачів готували виступ. У процесі обговорення до короткого виступу запросили усіх присутніх на зустрічі.

Вкажіть, на які організаційні основи слід зважити, беручи участь у подібних семінарах (навчально-методичних, науково-практичних)?

Сформууйте тези виступу або коротке висловлювання молодого викладача за запропонованою тематикою.

Який вид самоорганізації викладача передбачає така ситуація?

Ситуація 12

Молодого викладача, який працює чотири роки, викликали до навчально-методичної частини університету й повідомили, що упродовж навчального року відповідно до плану-графіка він має пройти курси підвищення кваліфікації. Педагогові надали перелік документів для подання до структурного підрозділу:

- заяву про направлення на підвищення кваліфікації/стажування,
- витяг із протоколу засідання структурного підрозділу закладу-замовника щодо навчання;
- направлення на підвищення кваліфікації/стажування педагогічного (науково-педагогічного) працівника;
- індивідуальний план підвищення кваліфікації/стажування, що містить інформацію про мету, завдання, строк, зміст навчання, очікувані результати.

Назвіть види підвищення кваліфікації працівника (див.: Положення про підвищення кваліфікації та стажування педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів / Наказ МОН, молоді та спорту України № 48 від 24.01.2013).

Якими критеріями будете керуватися, обираючи навчальний заклад для стажування?

Визначте вид самоорганізації діяльності викладача.

Розробіть індивідуальний план Вашого стажування.

Ситуація 13

Тематикою конференції “Психолого-педагогічні основи навчання та виховання студентської молоді” обумовлено, що публікації повинні мати дослідницький характер. Для подання статті до участі в конференції надано термін три тижні. Вам потрібно провести дослідження, щоб мати фактичний матеріал для написання статті.

Назвіть методи емпіричного вивчення студентської аудиторії. Які вимоги до проведення дослідження потрібно врахувати?

Оберіть тематику свого дослідження та підберіть методiku.

Назвіть вид самоорганізації діяльності викладача.

Ситуація 14

Заклад вищої освіти проводить профорієнтаційну роботу з метою залучення абітурієнтів до вступу. Молодий викладач отримав завдання провести відповідну роботу в кількох закладах загальної середньої освіти міста/області.

Укладіть перелік профорієнтаційних матеріалів, які доцільно надати майбутнім абітурієнтам?

Складіть план виступу викладача перед учнівською молоддю.

Ситуація 15

Вам доручили укласти перелік тем для курсових робіт з теми “Самовдосконалення особистості педагога”. Термін виконання доручення – три тижні.

Вкажіть вид самоорганізації діяльності викладача.

Розробіть тематику дослідницьких робіт.

Обговоріть запропоновану Вами тематику в групі.

Ситуація 16

Ви отримали завдання скласти план організаційно-методичної діяльності на навчальний рік.

Які види організаційно-методичної роботи виконує викладач вищої школи?

Укладіть план власної організаційно-методичної роботи упродовж навчального року.

Вкажіть вид самоорганізації діяльності викладача.

Ситуація 17

На практичних заняттях з дисципліни застосовуються елементи мікрвикладання (студенти розробляють план заняття, готують завдання, проводять опитування інших студентів, підводять підсумки, здійснюють оцінювання). Студент, який проводив заняття, недостатньо спланував роботу на занятті й підвів підсумки роботи за 20 хвилин до закінчення пари.

Які організаційно-методичні вимоги не було враховано студентом під час підготовки до заняття?

Запропонуйте варіанти роботи викладача, щоб використати час, який залишився.

Вкажіть вид самоорганізації викладача у цій ситуації.

Ситуація 18

Студенти висловили бажання взяти участь у краєзнавчій екскурсії. Викладач взяв на себе функцію аналізу та укладення маршруту екскурсії.

Які вимоги варто врахувати викладачеві щодо планування та організації роботи зі студентською групою?

Визначте вид самоорганізації викладача у цій ситуації.

Запропонуйте варіанти участі студентів та викладача в підготовці екскурсії.

Ситуація 19

Студент виявив ініціативу написати наукову статтю. Попередньо з викладачем було узгоджено, що тематика статті має стосуватися проблем виховання студентської молоді. Викладач взявся укладати орієнтовну тематику проблем. Було назначено час консультування.

Запропонуйте теми (4-5 варіантів) з проблем виховання студентської молоді.

Розробіть план консультації студента..

Визначте вид самоорганізації викладача у цій ситуації.

Ситуація 20

Через непередбачувані обставини виникла потреба замінити одного з викладачів. Завідувач кафедри доручив провести пару іншому викладачеві, який на той час не мав пари. Викладач швидко проглянув матеріали лекції, однак в аудиторії зрозумів, що похапцем узяв конспект іншої дисципліни.

Вкажіть вид самоорганізації викладача у такій ситуації.

Запропонуйте варіанти вирішення цієї ситуації.

Зважаючи на ситуацію, сформууйте поради викладачеві щодо самоорганізації у такій діяльності.

Ситуація 21

Викладач призначив двом групам студентів однаковий час для консультації перед іспитом. Частину часу він витратив на організаційні питання щодо проведення іспиту. Решту часу було відведено для розгляду питань, які цікавили студентів. Працюючи півтори години, і викладач, і студенти стомилися, однак не на всі запитання студентів він відповів. Виникла ситуація, чи варто продовжити консультацію чи, можливо, призначити додаткову зустріч.

Який вид самоорганізації має бути застосований викладачем, щоб прийняти рішення?

Проаналізуйте результат роботи викладача зі студентами під час такої консультації.

Запропонуйте оптимальний вихід із ситуації.

Сформууйте вимоги щодо організації роботи викладача зі студентами та його самоорганізації.

Ситуація 22

Молодий викладач-асистент уперше готується до проведення модульного контролю з навчальної дисципліни.

Визначте вид самоорганізації діяльності викладача.

Назвіть вимоги до контролю знань студентів.

Як має бути організований модульний контроль, щоб результати успішності студентів були визначені об'єктивно?

Оберіть навчальну дисципліну й укладіть завдання модульного контролю з одного з розділів.

Ситуація 23

На зауваження викладача щодо якості підготовки студентів до навчальних занять студенти-третьоккурсники поскаржилися на відсутність потрібного навчального матеріалу в рекомендованому посібнику, на складність викладу інформації та незручну структуру, за якої зміст теми подається у різних параграфах.

Визначте вид самоорганізації викладача.

Поміркуйте над ситуацією та запропонуйте стратегії виходу з неї.

Назвіть вимоги до укладання списку рекомендованої літератури з теми, дисципліни.

Ситуація 24

Молодому викладачеві-асистентові доручили проводити семінарські заняття зі студентами. Оскільки такі заняття включали обговорення питань попередньо прочитаних лекцій, викладач-асистент не готувався до занять. Студенти готували доповіді за питаннями, потім відбувалося обговорення. Результати модульного контролю, проведеного викладачем-лектором, показали, що студенти не знають важливих понять дисципліни. Успішність і якість навчання були низькою. З вимогою пояснити ситуацію викладач-лектор звернувся до викладача-систента.

Вкажіть вид самоорганізації молодого викладача у цій ситуації.

Укладіть вимоги для молодих викладачів із підготовки до проведення практичного заняття.

Ситуація 27

Для перевірки знань студентів Ви, як викладач, повинні розробити тестові завдання. У Вас є можливість підготувати текстовий формат тестів для письмового виконання або ж розробити електронні тести, але для цього треба затратити час, щоб підготувати та ввести тести в систему.

Вкажіть вид самоорганізації молодого викладача у цій ситуації.

Якому варіантові роботи з розроблення тестів надасте перевагу? Проаналізуйте можливості/переваги кожного виду тестів.

Розробіть 10 завдань до однієї з тем навчальної програми «Методика викладання педагогіки у вищій школі» («Методика викладання ... у вищій школі») з дотриманням основних вимог до розробки тестів.

Ситуація 28

До проведення конкурсу на заміщення посади викладача відповідною кафедрою запропоновано претендентам представити для обговорення доповідь з теми: “Інноваційні підходи до проведення навчальних занять у закладі вищої освіти”.

Визначте вид самоорганізації викладача.

Складіть тези свого виступу за запропонованою тематикою для участі у конкурсі.

Ситуація 29

Викладач заходить до аудиторії і вітається зі студентами. Вони у відповідь підводяться. Тільки один студент, іронічно посміхаючись, залишається сидіти. Викладач запитує: “А ви, юначе, не бажаєте

привітатися зі мною?” Студент, не змінюючи пози, цідить крізь зуби: “Здрасьте!” Як має відреагувати викладач на таку невихованість?

Визначте тип самоорганізації викладача.

Проаналізувавши ситуацію, спрогнозуйте оптимальні тактичні та стратегічні способи впливу на студента.

Ситуація 30

Під час знайомства зі студентами-першокурсниками куратор запропонував кожному з них обміркувати і за наступної зустрічі висловити свої очікування від взаємодії з куратором. Однак, як виявилось, студенти не зважили на пропозицію куратора. Свою розмову викладач планував побудувати на обговоренні пропозицій студентів.

Визначте тип самоорганізації викладача у цій ситуації.

Назвіть можливі причини пасивності студентів.

Запропонуйте оптимальні шляхи взаємодії куратора зі студентами.

Ситуація 31

Молодий викладач до проведення першої лекції готувався дуже ретельно. Коли лекція розпочалася, він чітко почав працювати за заздалегідь складеним планом: назвав тему, план лекції, розповів новий матеріал, схарактеризував вимоги щодо проведення першого практичного заняття, однак за часом до завершення лекції залишалося 20 хвилин. Ще 10 хвилин викладач обговорював підсумки заняття, однак до початку перерви залишалося ще 10 хвилин.

Проаналізуйте методичні недопрацювання викладача.

Спрогнозуйте оптимальні варіанти поведінки викладача для подолання цієї та уникнення в майбутньому такої ситуації.

Вкажіть вид самоорганізації викладача у такій ситуації.

Надайте поради щодо удосконалення методики проведення лекцій.

Ситуація 32

Студентка першого курсу поскаржилася викладачеві на труднощі в підготовці до занять, хоча багато читає й конспектує, і попросила дати їй пораду щодо того, як раціонально організовувати свою самостійну роботу під час підготовки до практичних занять з різних предметів.

Визначте вид самоорганізації викладача у цій ситуації.

Назвіть можливі причини невдалої підготовки студентки до занять.

Укладіть пам'ятку, алгоритм тощо щодо раціональної організації самостійної роботи студента.

Ситуація 33

Молодому викладачеві необхідно укласти перелік питань до іспиту з курсу «Методика викладання у вищій школі».

Визначте вид самоорганізації викладача.

Укладіть перелік із 15 питань (запитань, завдань) до іспиту, так, щоб вони відображали основні сучасні підходи до навчання у вищій школі.

Ситуація 34

Молодому викладачеві доручено розробити завдання для проведення практичного заняття з теми: «Лекції та методика їх проведення».

Визначте вид самоорганізації викладача.

Запропонуйте не менше п'яти різнопланових завдань до цієї теми. Проаналізуйте їх.

Ситуація 35

Викладач навчального закладу має бажання вивчати англійську мову. Для цього він повинен розподілити свої ресурси таким чином, щоб і робочі обов'язки виконувати, й сім'ї надавати достатньо часу, й здійснювати самоосвіту.

Назвіть вид самоорганізації викладача у цій ситуації.

Визначте необхідні дії, які педагог має виконати, щоб досягти поставленої мети.

Ситуація 36

Молодий викладач готується до першої у своїй професійній діяльності лекції.

Назвіть вид самоорганізації викладача у цій ситуації.

Які організаційні та методичні вимоги повинні бути враховані? Які помилки може допустити викладач?

Ситуація 37

Викладача запрошено до участі в онлайн-конференції з доповіддю «Зміст та принципи формування загальних компетентностей у майбутнього фахівця». Конференція має відбутися через три тижні.

Назвіть вид самоорганізації викладача у цій ситуації.

Вкажіть, які загальні компетентності (у тому числі й гнучкі навички (soft skills)) мають бути сформовані у майбутнього фахівця.

Складіть план (тези) виступу.

Використані та рекомендовані джерела

1. Барабаш О.Д. Педагогічні ситуації як елемент технології розвивального навчання учителів у післядипломній освіті. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, 2014, II(14), Issue 27. С. 11-15.
2. Вдовюк В.И., Филькова С.М. *Основы педагогики высшей школы в структурно-логических схемах*: учеб. пособ. Москва: МГИМО (У) МИД России, 2004. 67 с.
3. Вербицкий А. А. *Компетентностный подход и теория контекстного обучения*: материалы к четвертому заседанию методологического семинара 16 ноября 2004 г. Москва: Исслед. центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. 84 с.
4. Вербицкий А. А. *Активное обучение в высшей школе : контекстный подход* : метод. пособие. Москва: Высш. шк., 1991. 207 с.
5. Вішнікіна Л. Педагогічне моделювання як основа проєктування освітніх процесів. *Імідж сучасного педагога*, 2008. № 7-8 (86-87), с. 80-84.
6. Дубасенюк О.А. Реалізація задачного підходу у професійній підготовці майбутнього вчителя. *Нові технології навчання: матеріали міжнародної конференції [\"Духовно-моральне виховання і професіоналізація: виклики ХХІ ст.]*. Київ-Вінниця, 2010, № 66. Ч. 1, с. 159-164.
7. Дяченко Н. О. *Педагогічні задачі у професійній підготовці майбутніх викладачів*: навч. посібн. Київ: Видавництво Ліра-К, 2015. - 86 с.
8. Дяченко Н. О. *Формування вмінь розв'язувати педагогічні задачі у майбутніх викладачів педагогіки на магістерському рівні* : дис. кандидата пед. наук: 13.00.04. Київ, 2015. 189 с.
9. Зязюн І.А., ред. *Педагогічна майстерність*: підручник. Київ, 2008. 376 с.
10. Кайдалова Л. Г., Щокіна Н. Б., Вахрушева Т. Ю. *Педагогічна майстерність викладача*: навч. посіб. Харків: Вид-во НФаУ, 2009. 140 с.
11. Курлянд З.Н., Хмелюк Р.І., Семенова А.В. та ін. *Педагогіка вищої школи*: навч. посіб. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2007. 495 с.
12. Мирончук Н.М. Проблемно-ситуаційний підхід як основа контекстної підготовки майбутніх викладачів вищої школи до самоорганізації у професійній діяльності. В: О.А.Дубасенюк, ред. *Теорія і практика професійної майстерності в умовах ціложиттєвого навчання* : монографія. Житомир: Вид-во Рута, 2016, с. 254-261.

13. Мільто Л.О. *Теорія і технологія розв'язання педагогічних задач*: навч. посіб. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. 156 с.

14. Немов Р. С. *Психологія: учебник в 3 кн. Кн. 3. Психодіагностика. Введение в научное психологическое исследование с элементами математической статистики*. 3-е изд. Москва: ВЛАДОС, 1998, с. 429–435.

15. Ожегов С.И. *Словарь русского языка*. 19-е изд., испр. Москва: Рус. яз., 1987. 750 с.

16. *Організація навчальної діяльності студентів з використанням методів проблемного навчання* [online]. В: З. Курлянд, ред. *Теорія і методика професійної освіти* : навч. посібн. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1601101355076/pedagogika/organizatsiya_navchanoi_diyalnosti_studentiv_vikoristannnyam_metodiv_problemnogo_navchannya

17. Осадченко И.И., Коновалова Е.Ю., Сыротюк С.Д. *Классификация ситуационных заданий в контексте изучения курса “Основы педагогического мастерства”*. *Вектор науки ТГУ*, 2013, № 3. С. 446-450.

18. Отич О. М. *Основи педагогічної майстерності викладача професійної школи* : підручник. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 208 с.

19. Падалка О. С., Нісімчук А. С. *Дидактико-технологічна підготовка магістрів: прикладний аспект* : монографія. Луцьк : Вид-во “Волинська обл. друкарня”, 2004. Кн. 2. 156 с.

20. Падалка О. С., Нісімчук А. С. *Дидактико-технологічна підготовка магістрів: теоретичний аспект* : монографія. Луцьк : Вид-во “Волинська обл. друкарня”, 2004. Кн. 1, с. 56.

21. Пикельная В. С. *Теория и методика моделирования управленческой деятельности (школоведческий аспект)* : дисс. доктора пед. наук : 13.00.01. Кривой Рог, 1993. 374 с.

22. Почтарева, Е.Ю. *Контекстное обучение в системе повышения квалификации педагогов; праксеологические универсалии*. *Научное обеспечение системы повышения квалификации кадров*, 2010, вып. 3 (5). С. 21-26.

23. Сидоренко О. , Чуб В., упоряд. *Ситуаційна методика навчання: теорія і практика*. Київ: Центр інновацій та розвитку, 2001. 256 с.

24. Слостенин В.А. *Педагогическая деятельность и проблема формирования личности. Психология труда и личность учителя* : сб. науч. трудов. Л. : Изд-во ЛГУ, 1977. С. 30-45.

25. Холковська І.Л., Волошина О.В., Губіна С.І. *Основи педагогічної майстерності: практикум*. Вінниця: "Твори", 2019. 240 с.

26. Черняков, В.В. Класифікація професійних ситуацій учителя фізичної культури. *Педагогіка і психологія*, 2012, № 3, с. 107-110.

Навчально-методичне видання

Мирончук Наталія Миколаївна

**Професійно орієнтовані ситуації самоорганізації
в діяльності викладача вищої школи**